

Uvodnik

Zadnja številka letošnjega letnika prinaša pet vsebinsko raznolikih prispevkov v slovenskem jeziku, tri prispevke v angleščini ter jubilejni zapis ob 80-letnici zaslužnega prof. dr. Borisa Kožuha.

V prispevku z naslovom *Pogovori s starši in učenci kot orodje za razvijanje samostojnosti učencev pri šolskem delu* **Živa Grafenauer Ekart** in **Tina Vršnik Perše** proučujeta v Sloveniji redko uporabljeno in slabo raziskano prakso pogovorov s starši in učenci kot posebno obliko sodelovanja med šolo in domom, ki je bolj razširjena v nekaterih evropskih državah, npr. tudi v Avstriji. Sodelovanje je ključno iz več razlogov, pogovori pa običajno potekajo med starši in učitelji mimo otrok. Avtorici pri analizi pristopa pogovora učitelja s starši in učenci izhajata iz pedagoškega eksperimenta, ki je bil izveden v dveh oddelkih četrtega razreda izbrane osnovne šole in pri katerem sta bila zastavljena širši in ožji cilj. Širši cilj je vključeval adaptacijo modela pogovorov s starši in učenci za slovenski kontekst ter njegovo izvedbo, ožji cilj pa je bil ugotoviti, kako takšni pogovori prispevajo k razvijanju samostojnosti učencev pri šolskem delu. Izkazalo se je, da aktivno vključevanje učencev v sodelovanje med učitelji in starši po mnenju učencev, staršev in učiteljice oddelka prispeva k večji samostojnosti učencev pri šolskem delu in vodi k boljšim vzgojno-izobraževalnim izidom. Kljub nekaterim omejitvam tega eksperimenta, ki jih v prispevku identificirata avtorici, je, kot zapišeta, pomembna vrednost takšnih pogovorov tudi v premiku k vzgojno-izobraževalni kulturi, ki omogoča vzpostavitev učenca kot avtonomnega in aktivnega sooblikovalca svojega razvoja, kar je pogoj za spodbujanje posameznikove notranje motivacije ter želje po samostojnosti in uspehu.

V dveh prispevkih se avtorji z različnih perspektiv ukvarjajo s pomenom branja. V prvem prispevku z naslovom *Vpliv nekaterih dejavnikov na bralne navade študentov univerzitetnih pedagoških programov* **Jasna Mažgon**, **Miha Kovač** in **Mojca Kovač Šebart** analizirajo izsledke nedavno opravljene raziskave na izbranem vzorcu študentov univerzitetnih pedagoških programov. Njihovi izsledki so pokazali, da so dejavniki, ki pomembno vplivajo na število prebranih knjig v odraslosti, zlasti branje v družini v otroštvu, izobrazba matere in tudi vključenost v vrtec. Avtorji še ugotavljajo, da na bralne navade študentov in študentk pomembno vplivata tudi branje iz veselja in motivacija za branje. Predstavljeni rezultati so slabši od rezultatov raziskave, ki je potekala leta 2017/18. Izkazalo se je, da danes študenti in študentke branju tedensko namenjajo še manj časa in pogosteje izbirajo manj zahtevna besedila, čeprav preberejo več knjig. Nekaj razlik je tudi glede na spol. Avtorji raziskave so ugotovili, da študentke preberejo več knjig, a so besedila, ki jih izbirajo, manj zahtevna. Študenti pogosteje izbirajo zahtevnejša besedila in pogosteje v besedilih iščejo odgovore na vprašanja, ki jih zanimajo. Skrb zbujajoče pa je predvsem to, da je 30 % študentov in 15 % študentk odgovorilo, da sploh ne berejo.

V drugem prispevku z naslovom *Etika, empatija in interpretacija: vzgojni potencial književnosti v bralnih krožkih* pa se **Amanda Černoša** sprašuje, kako

lahko literarna izkušnja prispeva k osebnemu in družbenemu razvoju mladih ter k njihovemu moralnemu oblikovanju, etični drži, empatiji in strpnosti. Avtorica izhaja iz spoznanj kritične pedagogike in fenomenologije, ki različnim umetnostim pripisujeta moč razvijanja refleksije, moralne občutljivosti in subjektifikacije. To se je potrdilo tudi v raziskavi, v kateri je sodelovalo 15 dijakov intenzivnih bralcev. Avtorico je zanimalo, ali književnost lahko deluje kot prostor, v katerem mladi reflektirajo sebe, svet in odnose z drugimi ter skozi razpravo o prebranem gradivo občutek skupnosti. Ugotovila je, da književnost pri dijakih lahko spodbuja razmišljanje o moralnih dilemah in krepi njihovo etično občutljivost, kar lahko vodi k večjemu razumevanju drugega. Branje in interpretiranje besedil omogočajo globlje razumevanje sebe in družbenega konteksta. Književnost odpira simbolni prostor, kjer dijaki preizkušajo različne perspektive, vrednotne sisteme in čustvene odzive, kar prispeva k razvoju empatije in medosebne odprtosti. Razpravljanje o književnosti pa spodbuja sodelovanje, izmenjavo mnenj in dialog, kar krepi povezanost med dijaki ter ustvarja občutek skupnosti v bralnih skupinah. Avtorica zaključi s spoznanjem, da književnost nima le estetske, temveč tudi vzgojno vrednost, a se to ne zgodi samo po sebi, temveč predvsem tam, kjer učitelji in mentorji bralnih krožkov ustvarjajo pogoje za odprto razpravo, osebno doživljanje in povezovanje literarnih svetov z življenjskimi izkušnjami dijakov. Zdi se, da imata književnost in branje še velik neizkoriščen potencial.

Petra Kleindienst je avtorica prispevka z naslovom *Izobraževanje o človekovem dostojanstvu v srednjih šolah: percepcije dijakov*. Kot zapiše, človekovega dostojanstva ne moremo opredeliti enoznačno. V ospredje postavi dve dimenziji: izvorno in realizirano dostojanstvo. Pri izvornem dostojanstvu gre za človekovo absolutno notranjo vrednost, ki izhaja iz same esence človekove narave, ga ločuje od drugih, je neločljivo povezana s človeštvom ter univerzalno obstaja skozi čas in prostor. Realizirano dostojanstvo pa se nanaša na stopnjo, do katere je dostojanstvo v posameznikovem življenju dejansko uresničeno. To je odvisno od odnosov, zato se izraža skozi sobivanje in soustvarjanje ter se povezuje z doživljanjem in občutkom lastne vrednosti ter spoštovanjem. Avtorica v prispevku na podlagi kvalitativne raziskave analizira percepcijo koncepta človekovega dostojanstva pri slovenskih dijakih in njihove ocene o integraciji tega koncepta v izobraževalni proces. Ugotavlja, da dijaki dostojanstvo dojemajo kot večplasten koncept, ki se nanaša na občutek lastne vrednosti, spoštovanje pravic in etično ravnanje. Ugotavlja še, da je interes dijakov za izobraževanje o človekovem dostojanstvu različen. Večina jih izraža zanimanje, če je tematika predstavljena življenjsko in interaktivno. Ker pa se s tem konceptom dijaki srečujejo le pri specifičnih temah, avtorica predlaga večjo integracijo izobraževanja o človekovem dostojanstvu v različne šolske predmete in uporabo participativnih metod poučevanja, kot so debate, projektno delo in interaktivne delavnice. S tem bi tudi šole pripomogle k boljšemu razumevanju in udeležanju dostojanstva tako v vzgojno-izobraževalnem procesu kot zunaj njega.

Sledi še strokovni prispevek z naslovom *Uvajanje teme onesnaženost zraka v osnovne šole z izkustvenim učenjem – predstavitev primera*, ki obravnava tematiko onesnaženosti zraka s črnim ogljikom in je nastal v soavtorstvu **Marjete Benčina, Matije Martinca, Aste Gregorič, Martina Riglerja in Tima**

Gregorčiča. Zaradi povišane umrljivosti in obolenosti je onesnaženost zraka pomemben javnozdravstveni problem, različnim onesnaževalom pa so izpostavljeni tudi otroci v šoli. Avtorji prispevka izhajajo iz teze, da lahko otroci skupaj z učitelji predlagajo ukrepe za boljšo kakovost zraka v šoli in njeni okolici, občine in države pa morajo izvesti ustrezne ukrepe za zaščito zdravja ljudi. Pri tem je pomembna ozaveščenost otrok, kar so avtorji spodbujali skozi izkustveno projektno učenje pri predmetu Naravoslovje in tehnika v petem razredu ter se pri tem tudi medpredmetno povezovali. V primeru se je potrdil pomen obiska zunanjih sodelavcev, ki uporabljajo drugačne predstavitve vsebin, predstavijo svoje poklice in tako spodbudijo tudi zanimanje nekaterih učencev.

Slovenski del revije zaokroža zapis ob 80-letnici **Borisa Kožuha**, ki ga je pripravila **Jasna Mažgon**. Boris Kožuh je bil med letoma 1990 in 1998 tudi glavni urednik revije *Sodobna pedagogika* in sedanje uredništvo se pridružuje čestitki ob jubileju.

Sledijo trije prav tako vsebinsko raznoliki prispevki v angleškem jeziku. Avtorici prvega z naslovom *Stališča učencev do problema medvrstniškega spletnega nasilja* sta **Mirjana Senić Ružić in Zorica Šaljić**. Vsebinsko se prispevek nanaša na aktualno tematiko spletnega nasilja, ki je vse večji družbeni problem. Za oblikovanje ustreznih institucionalnih odzivov je pomembno poznati in upoštevati tudi stališča in perspektivo učencev. Avtorici predstavljata rezultate raziskave, v katero je bilo vključenih 856 učencev osnovnih šol v Beogradu. Zanimali so ju mnenja učencev o različnih vidikih problematike spletnega nasilja – njegovi opredelitvi, resnosti, pogostosti in vzrokih. Po rezultatih raziskave spletno nasilje med vrstniki prepozna več kot polovica učencev. Učenci se zavedajo resnosti problema spletnega nasilja in njegovih posledic, se pa pri različnih vidikih in dejavnikih, ki vodijo do spletnega nasilja, med učenci kažejo razlike glede na starost in spol. Večina učencev je vedenja, kjer gre za spletno nasilje, zmožna prepoznati, manj prepričani pa so glede vedenj, ki sama po sebi niso spletno nasilje, lahko pa njegove značilnosti, odvisno od okoliščin, hitro prevzamejo. Avtorici zato menita, da je v preventivi na tem področju pomemben celosten pristop, ki mora biti usmerjen v ozaveščanje o resnosti problema spletnega nasilja in njegovih posledic, pa tudi v razvoj digitalne pismenosti ter krepitev zmogljivosti družin in šol za ustrezno in kontinuirano preventivno delovanje.

Avtorja drugega prispevka z naslovom *Prepričanja o matematiki in dosežki med kosovskimi učenci: proučevanje mediatorske vloge radovednosti in matematične tesnobe* **Lekë Ukaj in Fatmir Mehmeti** proučujeta pomen radovednosti in tesnobe v povezavi s prepričanja o matematiki in njun vpliv na dosežke učencev pri matematiki. Zanima ju, ali so učenci, ki imajo o matematiki pozitivna prepričanja, tudi bolj radovedni, kar bi jim pomagalo doseči boljše rezultate, in ali pozitivna prepričanja zmanjšajo matematično tesnobo, kar lahko prav tako vodi do boljših dosežkov. Avtorja sta izhajala iz podatkovne baze PISA 2022 in v reprezentativni vzorec vključila 6.027 učencev s Kosova. Analizirala sta podatke, ki se nanašajo na »prepričanja o matematiki«, »radovednost« in »matematično tesnobo«. Rezultati potrjujejo, da pozitivna prepričanja o matematiki pozitivno vplivajo na dosežke učencev, prav tako sta dokazala pozitiven vpliv radovednosti in negativen vpliv tesnobe. Primerjava podatkov je pokazala, da sta radovednost in tesnoba media-

torja odnosa med prepričanju in dosežki pri matematiki, oz. z drugimi besedami, da pozitivna prepričanja o matematiki vplivajo na dosežke tako, da povečujejo radovednost in zmanjšujejo tesnobo.

Zadnji prispevek z naslovom *Raziskovanje potenciala in posledic uporabe digitalnih orodij pri poučevanju akademskega pisanja* je prispevala **Eriada Čela**. V njem povzema ugotovitve sistematičnega pregleda literature na temo pedagoškega potenciala in vplivov digitalnih orodij pri poučevanju akademskega pisanja. Avtorica je proučevala, kako digitalni mehanizmi povratnih informacij, kot so sistemi za avtomatizirano vrednotenje pisanja, orodja z umetno inteligenco in multimodalne platforme, vplivajo na pisno zmožnost, podpirajo personalizirano učenje in spodbujajo vključujoče prakse. Ugotovila je, da digitalna orodja na površinski ravni izboljšujejo natančnost, sicer pa je njihova učinkovitost močno odvisna od premišljene integracije v pouk, prilagoditve potrebam učečim se ter uporabe za reševanje etičnih izzivov in izzivov pravičnosti. Avtorica se osredotoča tudi na vprašanja, kot so akademska integriteta, algoritmična pristranskost in tveganje pretiranega zanašanja na avtomatizacijo. Na koncu poudarja pomen premišljene uporabe, digitalne pismenosti in učiteljevega usmerjanja za zagotavljanje učinkovitega razvoja akademskega pisanja s pomočjo digitalnih orodij.

Naj raznoliki in vsebinsko bogati prispevki v tokratni številki *Sodobne pedagogike* spodbudijo k branju in dialogu čim širši krog bralcev.

Dr. Katja Jeznik,
glavna urednica